

Encyklopedické heslo

TOUHA

Vojtěch Jasný, 1958

Námět: Vojtěch Jasný. **Scénář:** Vojtěch Jasný, Vladimír Valenta. **Kamera:** Jaroslav Kučera. **Střih:** Jan Chaloupek. **Hudba:** Svatopluk Havelka. **Architekt:** Karel Lier. **Zvuk:** Roman Hloch. **Vedoucí výroby:** Jiří Bečka.

Hrají: I. O chlapci, který hledal konec světa

Jan Jakeš (Joska), Václav Babka (otec), Vlastimil Brodský

II. Lidé na zemi a hvězdy na nebi

Jana Brejchová (Lenka), Jiří Vala (Jan), František Vnouček (otec), Otto Šimánek (švagr)

III. Anděla

Věra Tichánková (Anděla), Václav Lohniský (Michal), Zdeněk Kutil (Pavelka), František Mušálek (otec), Vladimír Menšík (traktorista)

IV. Maminka

Anna Melíšková (maminka), Jiří Pick (Václav), Ilja Racek (František)

Výroba: Filmové studio Barrandov, TS Bohumil Šmída – F. B. Kunc, 94 min, čb, 35 mm; **Premiéra:** 19. prosince 1958.

Film obsahuje 4 povídky.

I. O chlapci, který hledal konec světa

Skupinka venkovských dětí vedená šestiletým Joskou běží na vrcholek nejbližšího kopečku, nad nímž se již vypíná obloha, v přesvědčení, že se tak ocitnou na konci světa. Jenže poznají, že za ním se rozprostírá další krajina. Zvědavého chlapce však trápí i další problém. Ví, že se narodila sestřička a rád by věděl, jak a odkud přišla na svět. Když vidí, jak se z vajíček líhnou kuřátka, představuje si (a též se mu o tom zdá), že i jeho sestřička pochází z podobného, samozřejmě daleko většího vejce. Když se maminka vrátí i s miminkem, je trochu zklamán, že děťátko vyhlíží poněkud jinak, než si představoval, ale rychle se s tím smiřuje.

II. Lidé na zemi a hvězdy na nebi

Na pozadí sporu o vymezení hranic na louce patřící znepřáteleným majitelům se odehrává romantická láska mezi městským geometrem Janem a mladičkou dívkou Lenkou. Jan již prožil nejedno zklamání a v navazování nových vztahů je opatrný, což rozdyčtělá Lenka nedokáže pochopit. Věřtí, že od života musí dostat vše, co si zamane. Udělá zkoušky na uměleckou školu a plna očekávání odjíždí do Prahy. Přestože Jana ujišťovala svou věčnou láskou, muž si uvědomuje, že ona nepochybně půjde svou vlastní cestou.

III. Anděla

Hrdinkou je upracovaná Anděla, která hrdě vzdoruje nátlaku, aby vstoupila do družstva, a osamoceně dře na upadajícím hospodářství. Na žně ji jako každoročně přichází vypomoci oddaný Michal, jemuž je sice vděčná, ale jehož milostné návrhy odmítá stejně jako kdysi před lety. Když Anděla onemocní, stará se o celé hospodářství sám. A po jejím návratu posmutněle odchází zpět do města, věda, že Anděla je rozhodnutá dál pokračovat v tvrdém životě plném odříkání.

IV. Maminka

Laskavá paní učitelka žije sama v rodinném domku, již dospělé děti založily své rodiny a odstěhovaly se. Zestárla, ozývají se nejrůznější neduhy, nestačí ani na údržbu domku. Zejména syn Václav se jí snaží pomáhat, ale proti zhoubné nemoci nic nezmuže. Po jejím pohřbu se oba bratři procházejí zahradou a vzpomínají na svou maminku. Ale život pokračuje v čerstvě narozených dětech...

Anděla (Věra Tichánková) ze třetí povídky Jasného Touhy
Foto archiv

Povídkový snímek *Touha* rozčeřil strnulou podobu filmového vyjadřování i myšlenkové orientace v druhé polovině padesátých let měrou nevdanou a dnes snad i nepředstavitelnou. Jasný totiž odvrhl ztěžklé, na doslovnosti a popisnosti založené zobrazení, popřel dosavadní principy prezentovat realitu nikoli takovou, jaká je, ale jakou by měla v ideální (samozřejmě ideologizované) podobě být. Zvolil básnivý styl, založený především na poetičnosti obrazu a zvláště přírodních scenerií. Navazuje tak na linii reprezentovanou spíše Rovenského *Řekou* (1933) s důrazem na vizuální stránku vyprávění než na odkaz divadelních i filmových projektů E. F. Buriana, případně Václava Kršky či Františka Čápa, pracujících zejména se stylizovanou verbální složkou, která nese základní významová sdělení a zároveň vykazuje stylotovorné působení. Zatímco verbální stylizaci – postihující jak obsahovou a stylistickou, tak mluvní oblast – v časovém odstupu vnímáme jako vyumělkovanou a nepřirozeně („deklamovaně“) znějící, obrazová lyrizace si povětšinou uchovává původní sugestivitu. V kontextu padesátých let jsou tyto dva směry reprezentovány jediné Krškovým *Stříbrným větrem* (1954, uveden až 1956) na jedné straně a *Touhou* na straně druhé.

Ještě větší dosah než způsob podání měla volba syžetu a jeho modelace. Jasný se pokusil jednotlivé podvídky vztáhnout k různým obdobím lidského života v propojení na příslušná roční období (dětství souzní s přicházejícím jarem, zatímco sklonek života odpovídá blížící se zimě) a vypravěčskou optiku přizpůsobit předpokládanému vnímání jednajících protagonistů. Proto si úvodní povídka podržuje rozměr dětského vnímání, v němž se prolíná fantasknost se zvýšenou vnímavostí ke zdánlivě všedním jevům (přírodní scenerie s vysokým nebem, ale také taje hospodářských budov), proto závěrečný příběh navozuje posmutnělou, ale také odevzdaně vědoucí atmosféru konce jednoho lidského života, jenž bude nahrazen jiným, právě zrozeným. Téma povídky (osamělá vdova, jejíž opuštění je vyváženo společenskou prospěšností synů) zůstává nevyužito a snad lze říci, že i nepochopeno, zbytečně rozmělněno jako na odiv stavěnou dojemností (pes hledá svou paní), tak holdem budovatelskému úsilí, s nímž je spojen jeden z jejích synů. Povídka vyznívá jako pozitivní,

„optimistická“ a „dělná“ protiváha všech ostatních příběhů. Zcela nevyvážená (a v daném souboru po dramatické stránce rozhodně nejslabší) je druhá povídka, která měla ve žhavých letních sceneriích zachycovat vypuštění milostného citu, který ještě nedospěl k poznání odpovědnosti za svou existenci. Vzniklá zřejmě z nutnosti zajistit všechna roční i lidská období vykazuje zřetelnou povrchnost v kresbě postav, jejich mluvy i prostředí, neboť záběry vodní hladiny s odražejícím se sluncem ani budování poněkud sentimentálního koloritu kolem lásky prchavé a tudíž obtížně uchopitelné nezakryjí rozměr pouhé impresivní skici.

Jasný si nejvíce zakládal na povídce třetí, kterou začal natáčet jako první v pořadí a jejímž schválením podmiňoval vznik celého filmu. Anděla vznikla roku 1957, týkala se důsledků násilného združstevňování vesnice a jako obdivu hodnou hrdinku vytyčuje ženu, která se vzepřela kolektivizovanému hospodaření a navzdory nejrůznějším ústkům hospodařů „na svém“. Hrdinkou je tvrdá, na první pohled snad až bezcitná žena, která by se raději udělala, než by vstoupila do družstva. Ale není to pouhá selská pýcha, je to nepsaná povinnost nezradit odkaz předků. Anděla odmítá milostné návrhy Michalovy, jenž s dojemnou obětavostí si každý rok bere dovolenou a přijíždí jí vypomoci při žních. Jasný zřetelně vyslovuje svůj vztah k násilně prováděnému združstevňování, i když jeho představitele nemůže zřetelněji odsuzovat, dokonce jim propůjčuje jakési svědomí, když posléze je družstevní traktorista pověřen, aby Anděle zoral pole. Právě na této povídce lze nejúplněji demonstrovat Jasného tvůrčí postup, kdy malebné krajinné záběry vyjadřují estetickou krásu (scelestné lány kontrastující s pruhy soukromě obdělávaných pozemků), ale zároveň signalizují sociální determinaci (z detailního pohledu snímané orání zvířecím potahem, který se jen obtížně plouží vpřed, se srážejí s celkovým pohledem na pásový traktor ztrácející se uprostřed zoraných polí). Také herecké ztvárnění ve smyslu výrazně, ale nikoli pamfleticky modelovaných figur navazuje na předválečné ruralistické tradice bez apriorních znamének, která začala přidávat poválečná doba. Příznačná je rovněž plastičnost postav, zejména Anděliny – ačkoli chce být ve všem soběstačná (a odmítáním milostného citu se vlastně chrání před eventuálně dalšími rozkladnými problémy) a v přijetí Michalovy výpomoci lze vytušit hodně sebezapření, není zbavena citu ani obětavosti, jak lze soudit podle láskyplné péče o staříčkého, zpola nemohoucího otce. Jasný se ostatně stará o autentičnost řady vedlejších postav především starých lidí (i v úvodní povídce).

Touha zůstává ve své době veskrze průkopnickým počinem. Dlužno říci, že jedině ve slovenském (nikdy neuvedeném) Lackově dokumentu *Príbetská jar* (1956) lze vystopovat zájem o zničující dopad kolektivizace na osudy rolníků. Ve sféře hraného filmu neexistovala – a na dlouhou dobu ani nebude existovat – podobně závažná výpověď o poměrech na vesnici, rozvrácené násilně sjednocovaným hospodařením. Ostatně Jasnému bude trvat celé desetiletí (pokud nepočítáme úlitbu v podobě *Procesí k panence*, 1961), než prosadí realizaci konečného vyrovnávání se s poválečnými proměnami vesnice. Prvotní půdorys *Všech dobrých rodáků* (1968) totiž koncipoval souběžně s *Touhou*.

BIBLIOGRAFIE: BK [Luboš Bartošek], *Touha*. Filmový přehled 11, 1958, č. 47 (nestr). • V. Solecký, *Nejsilnější poezie je v člověku*. Kino 13, 1958, č. 9, s. 138 – 139. • B. Brůna, *O problémech epizodového filmu o modernosti a o Tůžbe*. Film a divadlo 2, 1958, č. 10, s. 12. • K. Köcher, *Tůžba hládat a vyjadrít*. Film a divadlo 2, 1958, č. 24, s. 9. • O. Adamec, *Filmová poéma o životě a smrti*. Kino 13, 1958, č. 26, s. 390 – 391. • kn, *Jaro, léto, podzim a zima lidského života*. Svobodné slovo 14, 18. 12. 1958. • V. Bor, *Filmová Touha*. Práce 14, 19. 12. 1958. • am, *Touha*. Lidová demokracie 14, 21. 12. 1958. • A. Malina, *Touha*. Obrana lidu 23. 12. 1958. • S. Svoboda, *Touha Vojtěcha Jasného*. Mladá fronta 14, 29. 12. 1958. • M. Fiala, *Touha*. Rudé právo 38, 30. 12. 1958. • J. Boček, *Touha*. Kultura 1958, č. 51 – 52, s. 5. • vf, *Film: Touha*. Zemědělské noviny 15, 5. 1. 1959. • S. Zvoníček, *Touha*. Tvorba 15, 1959, č. 1, s. 12. • A. J. Liehm, *Kritika filmu Touha*. Film a doba 5, 1959, č. 1, s. 61 – 65. • L. Veselý, *Touha*. Divadelní noviny 1959, č. 8, s. 8. • I. Teturová, *Solitudo in vita et in pellicula*. In: *Krajina dětství*. Olomouc 1994, s. 10 – 17.

Jan Jaroš